

GLABALLASHUV JARAYONIDA YASHIL IQTISODIYOT MEXANIZMLARINI FAOLLASHTIRISH VA UNING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH

Muxammadsharipov Nosirbek

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Razzaqberganov Asrorbek

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

“Yashil iqtisodiyot” tushunchasi XX asr oxirida shakllangan iqtisodiyotning yangi yo'nalishi bo'lib, u insonning iqtisodiy faoliyatining atrof-muhitga salbiy ta'sirini kamaytirish zarurligini ta'kidlaydi va u har qanday holatda ham iqtisodiy o'sishga emas, balki iqtisodiy barqarorlikka qaratilgan, atrof-muhit uchun minimal xavf bilan kurashishga chaqiruvchi yo'nalish bo'lib hisoblanadi. Ushbu yo'nalish tarafdorlari, iqtisodiyot o'zi mavjud bo'lgan va uning bir qismi bo'lgan tabiiy muhitning bog'liq tarkibiy qismi deb hisoblashadilar.

Ushbu yangi yo'nalish ya'ni yashil iqtisodiyot yashil texnologiyalar va loyihalarga asoslanadi. Ularning muvaffaqiyati ko'p jihatdan muhim moliyaviy oqimlarni jalb qilish qobiliyatiga bog'liq bo'ladi. Ekologik tashabbuslarni moliyalashtirishning eng istiqbolli usullaridan biri ijtimoiy mas'uliyatli investitsiyalardir. Atrof-muhitga bo'lgan zararlarni kamaytirish uchun sezilarli salohiyatga ega bo'lgan uning asosiy mexanizmi “yashil investitsiyalar kiritishdir” va bu investitsiyalarni jalb qilishda yashil iqtisodiyotning ahamiyati beqiyos hisoblanadi.

"Yashil iqtisodiyot" - bu odamlar farovonligini oshirishga olib keladigan iqtisodiyot va xavflarni sezilarli darajada kamaytirish bilan birga ijtimoiy tenglikni mustahkamlash, atrof-muhit va ekologik resurslarning tanqisligi oldini oluvchi siyosat hisoblanadi.¹

UNEP (va Buyuk Britaniya kabi milliy hukumatlar) tomonidan tabiiy kapital g'oyalari va "yashil iqtisodiyot" shiori ostida to'liq xarajatlarni hisobga olish g'oyalarga tobora ortib borayotgan majburiyatlar o'rtasidagi farqlarni yo'q qilishi va ularning barchasini "yashil iqtisodiyot" ning o'zgarishlari sifatida qayta belgilashi mumkin. 2010 yildan boshlab Bretton-Vuds institutlari (xususan, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi) biologik xilma-xillikni baholash va

¹ UNEP (2011), Yashil iqtisodiyot sari: Barqaror rivojlanish va qashshoqlikka barham berish yo'llari

yanada rasmiy va universal biologik xilma-xillikka o'tish niyatini bildirishdi. Bularni e'tiborga olgan holda emissiya va chiqindilarni kam emas, balki tubdan nolga tushirish nol emissiya tadqiqotlari va tashabbuslari tomonidan ilgari suriladi.

Globalashuv jarayoni sanoati rivojlangan mamlakatlarning texnologik bazasining sifat jihatidan yangilanishini, ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlik darajasini oshirish bilan birga hayot sifatini va yashash muhitini yaxshilashni ta'minlaydigan yangi texnologik tuzilmaga modernizatsiya qilingan iqtisodiyotga o'tishni talab qilmoqda. Xorijda bu o'tishni amalga oshiruvchi "yashil o'sish" iqtisodiy siyosati Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan barcha a'zolarining uzoq muddatli (2030-yilgacha) rivojlanishi uchun strategik yo'nalish sifatida qabul qilingan. Inqirozga qarshi salohiyat nuqtai nazaridan, eko-innovatsiyalar, yashil investitsiya va, umuman, yashil iqtisodiyot, bandlikni oshirish, ishsizlikni yumshatish, iqtisodiyotning barcha sohalarida faoliyatni rag'batlantirish va retsessiyadan tezroq chiqib ketish imkonini beradi. Eko-innovatsiyalar barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda, atrof-muhitga zararli ta'sirni kamaytirish va tabiiy resurslardan yanada samarali va oqilona foydalanish orqali sezilarli va aniq o'sishga qaratilgan har qanday yangilik shakli sifatida ta'riflanadi, yashil iqtisodiyotning esa umume'tirof etilgan ta'rifi mavjud emas. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha mutaxassislari (UNEP) "yashil iqtisodiyot"ni iqtisodiy faoliyat sifatida hisobga olib, bu tushunchani keng tushunishni taklif etadi, ya'ni "yashil iqtisodiyot insonlarning farovonligini yaxshilaydi va ijtimoiy adolatni ta'minlaydi, ekologik xavflarni va tabiatning yemirilib ketishini sezilarli darajada kamaytiradi" degan ta'rifni beradi. "Yashil iqtisodiyot"ning bu ta'rifi deyarli yaxshi ma'lum bo'lgan barqaror rivojlanish kontseptsiyasidan farq qilmaydi². Yana tor ma'noda, "yashil iqtisodiyot"ni ifloslantiruvchi moddalar va issiqxona gazlarining emissiyasini nazorat qilish va kamaytirish, iqlim o'zgarishini kuzatish va prognozlash, shuningdek, energiya va resurslarni tejash texnologiyalarini va qayta tiklanadigan energiya manbalari uchun texnologiyalarni yaratish, ishlab chiqarish va ulardan foydalanish tushuniladi. Bu binolar va inshootlarni harorat, namlik va shamol yukining keskin o'zgarishlaridan himoya qilish uchun texnologiyalar va materiallarni yaratish, ishlab chiqarish va ulardan foydalanishni o'z ichiga oladi; ekologik toza

² United Nations Environmental Programme: Green Economy

mahsulotlar, shu jumladan, qishloq xo'jaligi (oziq-ovqat, tabiiy tolalar) va iste'mol tovarlarini (kimyoviy qo'shimchalarsiz tabiiy va tabiiy asosda dorilar va shaxsiy parvarish mahsulotlari) ishlab chiqarish, boshqacha aytganda, "yashil iqtisodiyot" iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bilan birga hayot sifatini va turmush sharoitini yaxshilashga ko'maklashadigan xo'jalik faoliyatining turlari va natijalarini o'z ichiga oladi.

So'nggi yigirma yil ichida dunyo iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, energiya, oziq-ovqat, suv va yaqinda global moliyaviy-iqtisodiy inqiroz bilan bog'liq bir nechta parallel inqirozlarni ko'rdi. UNEP bu hodisalarni kapitalning noto'g'ri taqsimlanishi bilan izohladi, bu esa atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatadigan iqtisodiy tarmoqlarni kuchaytiradi va tabiiy kapitalni qo'llab-quvvatlovchi barcha narsalarni zaiflashtiradi. Barqaror rivojlanish uchun bir qancha xalqaro tashkilotlar Yashil iqtisodiyot (GE) va Yashil o'sish (GG) kontseptsiyalarini yanada barqaror iqtisodiyotga o'tish uchun harakatga yo'naltirilgan yondashuvlar yoki "transport vositalari" sifatida ishlab chiqdilar.

Operatsion darajada yashil iqtisodiyot emissiya va ifloslanish, resurslar samaradorligi, biologik xilma-xillikni saqlash va ekotizim xizmatlari bilan bog'liq faoliyatning uchta asosiy yo'nalishiga sarmoya kiritish orqali daromad va bandlikni oshirish manbalaridan biri sifatida qaraladi.

Bizning fikrimizcha, "yashil investitsiyalar" - bu "yashil" kredit, "yashil" obligatsiyalar, "yashil" sug'urta va boshqalar kabi moliyaviy vositalar, shu jumladan davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan moliyaviy vositalar, korxonalarning energiya samaradorligini oshirish, resurslarni iste'mol qilish hajmini kamaytirish, shuningdek, atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatish uchun moliyaviy resurslar va kapital oqimini yo'naltirish imkonini beradi. Ko'pgina mamlakatlar ekologik muammolardan jiddiy tashvishda bo'lib, salbiy antropogen ta'sirga qarshi kurashish uchun iqtisodiy chora-tadbirlar kompleksini ishlab chiqdilar. Ushbu sohada kashshoflar G'arbiy Evropa davlatlari, Janubiy Koreya, AQSh va Xitoydir. O'zbekiston yashil iqtisodiyot ham rivojlangan mamlakatlardan ortda qolsa-da, barqaror rivojlanmoqda. O'zbekistonda ham, boshqa mamlakatlarda ham ekologik dasturlarni amalga oshirishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan oddiy fuqarolarga bog'liq. Har birimiz atrof-muhitni yaxshilash va kelajak avlodlar uchun tabiiy resurslarni saqlashga yordam bera olamiz. Bu jiddiy noqulaylik va moliyaviy xarajatlarga olib kelmaydi. Siz alohida

axlat yig'ish bilan boshlashingiz mumkin. Uzoq muddatda bu yaxshi odat nafaqat isrofgarchilikni kamaytirishga, balki pulni tejashga ham yordam beradi. Jamoat transporti foydasiga shaxsiy transportdan voz kechish atrof-muhitga yukni kamaytirishning yana bir usuli hisoblanadi. Transport havoning asosiy ifloslantiruvchisidir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bugungi kunda yangi iqtisodiy modelga o'tish zarurati shubhasiz zarur. Ammo buni ehtiyotkorlik bilan qilish kerak. Aks holda, dunyo ekologik halokatdan tashqari, katta moliyaviy yo'qotishlarga, ijtimoiy-siyosiy muammolarga duchor bo'ladi. O'tishning asosiy bosqichlarini Evropa Ittifoqi tomonidan amalga oshirilgan ekologik tashabbuslar misolida ko'rish mumkin. Atrof-muhitga zarar etkazadigan ishlab chiqarishga investitsiyalarni kamaytirish kerak.

Adabiyotlar ro'yhati

1. UNEP (2011), Yashil iqtisodiyot sari: Barqaror rivojlanish va qashshoqlikka barham berish yo'llari (<http://www.unep.org/greenconomy>).
2. United Nations Environmental Programme: Green Economy (http://www.unep.org/greenconomy/Portals/88/documents/research_products/briefingpapers)
3. Towards a green economy in Europe. EU environmental policy targets and objectives 2010-2050. European Environment Agency, Copenhagen, 2013. URL: (<http://www.eea.europa.eu/publications/towardsa-green-economy-in-europe>)
3. Коданева С.И. От «коричневой» экономики к «зеленой». Российский и зарубежный опыт // Россия и современный мир. 2020. № 1. С. 46–66.